

Мая Иванова

Cyrillo-Methodian Research Center
at the Bulgarian Academy of Sciences
maya.devmo@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9832-1790

Data przesłania tekstu do redakcji: 27.07.2020
Data przyjęcia tekstu do druku: 14.08.2020

Академик Петър Динеков и младият полски българист Едвард Можейко (епистоларни свидетелства от 60-те години на XX век)*

ABSTRACT: Ivanova Maya, *Akademik Pet"r Dinekov i mladiat polski b"lgarist Edvard Mozejko (epistolarni svidetelstva ot 60-te godini na XX vek)* (Academician Petar Dinekov and the Young Polish Specialist in Bulgarian Studies Edward Mozejko [Epistolary Testimonies of the 1960s]). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 19. Poznań 2020. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 169–190. ISSN 2084-3011.

The article presents hitherto unknown letters in Polish by Edward Mozejko, a Canadian scholar of Polish origin, to the Bulgarian scholar Petar Dinekov. These letters reveal the professional contacts between the two men in the 1960s when the young Mozejko defends his dissertation on a topic in the field of Bulgarian studies at the Jagiellonian University and Dinekov is one of his reviewers. The letters are explored in the context of other documentary sources. The present study is part of a larger project on epistolary heritage testifying the active professional contacts of Dinekov with the Polish cultural intelligentsia.

KEYWORDS: Petar Dinekov; Edward Mozejko; Bulgaria; archive materials; unknown letter; Bulgarian-Polish academic contacts; 1960s; Stanisław Urbańczyk; Józef Magnuszewski; Stanisław Pigoń; Jerzy Rusek; Jan Safarewicz; Włodzimierz Kot; Charles A. Moser

Първоначалният замисъл на моята статия беше да представя на филологическата колегия информативно и в по-широк план една непозната до момента част от архивното наследство на акад. Петър Динеков. Както

*Този текст е резултат от извършено изследване в рамките на проект „Дигитален справочник на кирило-методиевското научно наследство“ на Кирило-Методиевския научен център при БАН с финансиране по проекта BG05M2OP001-1.001-0001 за изграждане и развитие на Центъра за върхови постижения „Наследство БГ“.

ще стане ясно от изложението, това наследство – главно епистолярно – засяга поравно и нас, българите, и поляците. В процеса на работата ми по описанието на полската кореспонденция реших, че за настоящия тематичен брой на „Познански славистични студии“, посветен на архивните практики, ще представя кореспонденцията до П. Динеков само на един от неговите адресанти. Предложеният в статията емпиричен подход би могъл да се приложи и при проучването на останалите личности, комуникирали с П. Динеков чрез писма.

Академик Петър Динеков

Личността на акад. Петър Динеков е емблематична за българския ХХ в. Роден в първото десетилетие на века (1910 г.) и заминал си от този свят в началото на последното му десетилетие (1992 г.) – на практика неговият живот е белязан от всички големи исторически европейски и балкански събития (междувоеенния период, смяната на политическия режим в част от европейските държави след 1945 г., както и последната политико-обществена промяна от 1989 г.). За да го представя пред небългарска аудитория, ще си позволя да цитирам възможно най-краткото му жизнеописание:

Роден 1910 г. в с. Смолско, Софийско, умира 1992 г. в София. Завършва славянска филология в Софийския университет (1933), специализира славистика във Варшава и Краков (1934–1935). Литературовед, учител в колежа „Св. Августин“ в Пловдив (1936–1938); асистент (1938), доцент (1941), професор (1945), ръководител на Катедрата по българска литература (1960–1979), заместник ректор на Софийския университет (1962–1964); завеждащ Секцията по българска литература до Освобождението в Института за литература при Българската академия на науките (1948–1983); ръководител на Архивния институт (1949–1951) и на Института „Ботев–Левски“ (1955); директор на Института за фолклор (1973–1982), на Кирило-Методиевския научен център при БАН (1980–1988); член-кореспондент (1947), академик (1967); член (1955) и председател на Международния комитет на славистите (1960–1963, 1985); почетен доктор на Варшавския университет (1973); академик на Европейската академия на науките, изкуствата и литературата в Париж (1988) (ЦДА, ф. 1987К, инв. Оп.1, 2013)¹.

¹ Историческа справка за фондообразователя и историята на фонд 1987К, Опис № 1 включва документи от 1849 до 2000 г. и общо 4454 архивни единици; инвентарният опис съдържа общо 224 л.

Колкото и синтетична да е информацията от тази „визитна картичка“, фактите в нея ясно показват защо уважението към професионалното дело на П. Динеков, както и към личността му, продължава да е живо и на свой ред да индуцира изследвания за него². С това се обяснява незапущеният интерес и към неговото архивно и библиотечно наследство, включващо личен фонд, лична библиотека и дневници. По негово изрично указание, те са предадени след смъртта му на различни институции: 1. Основният му фонд 1987К, оп. 1 се съхранява в ЦДА³. 2. Библиотеката му е дарена на Народната библиотека „Иван Вазов“ в град Пловдив (Личната библиотека, 1998). 3. Дневниците му са предадени 15 години след смъртта му в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, фонд 904. В няколко годишнини на списание „Библиотека“ бяха публикувани части от тях. Отделни документи, свързани с живота и дейността на българския учен, могат да се намерят и в други архиви, институции и частни лица⁴.

Непознато архивно наследство на акад. Петър Динеков

Непознатото до момента архивно наследство на акад. П. Динеков всъщност е неделима част от неговия архивен фонд 1987К в ЦДА – София. По неясни причини то е останало извън обработка и не влиза в опис 1, а по този начин – и извън възможността да бъде проучвано и използвано. За първи път за тази неописана част споменава мимоходом Василена Билярска в докторската си дисертация на тема: *Кирилometодиевистиката в личния архив на академик Петър Динеков*

² Не е възможно да бъдат посочени всички публикации, свързани с акад. Динеков. Без да съм изчерпателна, тук ще посоча само Библиографията на трудовете му (Янакиева, 1982; Янакиева, 2010, 329–340) и сборниците, отбелязващи негови годишнини (Грашева, Жечев, Стойков и др., 1983; Косев, Балтова, Кунчева и др., 2001; Бояджиева, Грашева, Михайлова и др., 2010; Дамянова, Томова, Баева, 2018).

³ По традиция фондовете на академиците и членовете на Българската академия на науките се съхраняват в Научния архив на БАН. Предаването на архивите на акад. Динеков в ЦДА е изключение от правилото.

⁴ В различни фондове на Научния архив на БАН; в документацията на Софийския университет, институтите на БАН, с които Динеков е бил професионално свързан; в лични фондове извън страната и особено в Полша.

в ЦДА⁵. В началото на февруари 2020 г. получих достъп до тази част на архива на П. Динеков, като предварително няхах точна представа за обема на материала⁶. Оказа се, че 8^{-те} библиотечни кутии съхраняват различни по тип документи, но най-ценни между тях са писмата, адресирани до българския учен. Грижливо съхранени от него, писмата са стотици, от адресанти, пишещи на различни езици. По количество преобладават полските писма до Динеков⁷. Те свидетелстват за десетилетни непреривни контакти на П. Динеков с полски интелектуалци и негови колеги – изключително интересни фигури, много добре познати на полската културна общественост. Между тях са университетски професори, работещи в различни области на филологията – литературоведи, езиковеди, текстолози, медиевисти, фолклористи, историци, писатели, поети, преводачи, редактори. Не могат да не бъдат споменати културни институции като големите полски университети, отделните научни и образователни звена на Полската академия на науките, както и различни редакции и издателства, с които П. Динеков е бил във връзка, като понякога трудно могат да бъдат разграничени професионалните от личните контакти. „Полските писма“ във фонда на акад. Динеков са изключително интересни по няколко причини. Първо – поради факта, че до момента материалът не е описан, а това значи, че не е влязъл в обращение. Второ – поради обема и тематичното си богатство от само себе си се оформят няколко посоки, заслужаващи да бъдат постъпателно разработени. И трето – поради факта, че П. Динеков старателно и съзнателно е съхранил писмата, които е получавал от края на 1933 г. (времето, в което започва неговата специализация във Варшава и Краков) почти до края на живота

⁵ Дисертацията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ е разработена под научното ръководство на проф. Славия Бърлиева и е защитена през 2015 г. в Кирило-Методиевския научен център при БАН (Билирска, 2015, машинопис). Трябва да отбележа, че в окончателния вариант на текста на дисертацията отпадна глава „Една любов завинаги – Петър Динеков и Полша“ и приложението към нея, в което Билирска прави преглед на материалите във ф. 1987К, оп. 1, свързани с полските контакти на акад. Динеков (Иванова, 2020, 37–48).

⁶ За съдействието изказвам голямата си благодарност към председателя на Държавна агенция „Архиви“ доц. Михаил Груев и на Дирекцията на ЦДА – София.

⁷ Тук няма да се спирам на класификацията на кореспонденцията, водена на полски език. Тя ще бъде разгледана в друга публикация.

му. Не буди изненада, че Динеков е от поколението, което използва класическото хартиено писмо като средство за комуникация, важно почти колкото общуването на живо. Но е впечатляващо отношението му към адресираната до него кореспонденция. То показва, че полските контакти са били важни за българския учен – твърдение, което се подкрепя както от цялата му дейност, така и от записките в дневниците му. В колегията е известно, че на голяма част от своите ученици Динеков наред с другите професионални знания е предал и любовта си към Полша и полската култура. Подобна роля българският учен изиграва и за немалко поляци, но в посока на приобщаването им към българската литература и култура⁸. През годините той е вземал пряко или косвено участие в академичното образование на редица полски слависти и българисти. В различни периоди от тяхното професионално филологическо израстване българският професор е бил преподавател, наставник и рецензент на докторските или хабилитационните трудове, защитени в университетите във Варшава, Краков и Познан; писал е също така и издателски рецензии. Могат да бъдат посочени имената на Ванда Смоховска-Петрова (1919–2011), Хенрика Чайка (1929), Едвард Можейко (1932), Тереса Домбек-Виргова (1933–1999), Ханна Карпинска (1941), Богдан Крупски⁹. Контактите с тях са пряко следствие от контактите на П. Динеков с посочените полски университети и свидетелстват за отлично съвместно сътрудничество на академично равнище¹⁰. Макар че в оп. 1 на фонда на акад. Динеков могат да бъдат прочетени документи, свързани с горепосочените личности, убедено твърдя, че техните писма са запазени най-вече в неописаната част на фонда. В настоящата статия избрах да се спра на контактите само с една от посочените личности – с Едвард Можейко. Те ще бъдат представени такива, каквито са засвидетелствани в архивните документи на П. Динеков за периода на 60^{-те} години на ХХ в.

⁸ Полската тема в живота на Динеков може да се проследи в конкретни статии и спомени, публикувани на български език, но като цяло тя и досега остава неразработена.

⁹ Отбелязвам само имената на тези, с които П. Динеков е кореспондирал пряко.

¹⁰ Моята идея да бъде представено развитието на тези контакти по институции, по имена и по разработвана научна проблематика, ще бъде осъществена в бъдещи публикации.

Материали, на които е базирано проучването

Исходната ми позиция се базира на 12 писма от младия Е. Можейко до П. Диневков, останали в неописаната част на фонда. За да мога да реконструирам събитията, за които се пише в тях, успоредно направих и своите проучвания: в писмата на други адресанти в неописаната част на фонда, които са пряко или косвено свързани с Е. Можейко през посоченото десетилетие; разбира се – в описаната част на същия фонд (оп. 1), както и със записите на Диневков в неговите Дневници¹¹. По обективни причини на този етап извън проучването останаха няколко фонда от Научния архив на БАН, които бях набелязала като източници за темата. Доколкото ми беше възможно, използвах и публикуваното научно творчество на самия проф. Е. Можейко. Трябва предварително да уговоря, че наличието на кореспонденция предполага двустранност на процеса. В конкретния случай не разполагаме с писма на Диневков до Можейко – възможно е неговите писма да не са съхранени и никога да не могат да бъдат подложени на сравнение.

Цел на проучването

На първо място си поставих за цел да уточня хронологията на писмата на Е. Можейко и по този начин, колкото се може по-добросъвестно, да проследя и хронологията на събитията, които са го свързвали с проф. Диневков за посочения период от време. Паралелно проследих и другите източници, за да потърся пресечни събитийни и информационни точки. По време на проучването съм се стремела да не представям резултатите, а да следвам посоката, която документите ми дават, вярвайки, че те хвърлят светлина както върху междуличностното общуване, така и върху българо-полските и полско-българските академични контакти като цяло.

¹¹Сравнявала съм само с публикуваните части на дневниците за периода до 1967 в сп. „Библиотека“. Не съм сверявала *de visu* и не съм имала възможност да търся сведения в записките на Диневков след посочената година.

Проф. Едвард Можейко

На малцина извън българската славистична колегия е известно, че авторът на първия научен труд върху социалистическия реализъм като литературно направление (Możejko, 1977) е дипломиран славист-българист. Това, което се знае за него, е, че през преломната 1968 г. емигрира в Канада, където в следващите десетилетия реализира своя научен потенциал като професор в University of Alberta, Edmonton. Биографията на Е. Можейко е сложна мозайка, която трудно се побира в еднопосочна проекция. Ще са му нужни десетилетия, както сам той признава, за да напише текста, в който разказва историята на своя род и на ранните си години до установяването на семейството му в следвоенна Полша (Możejko, 1992, 3–22; Можейко, 2011, 48–71). Споделям напълно поразяващото въздействие на това повествование, за което пише и Калина Бахнева, разбирам също така и отказа ѝ да търси филологически инструментариум за анализ (Бахнева, 2003, 444–446). Именно на фона на емоционалния повествователен градус, не може да не направи впечатление, че от един момент нататък автобиографичният модус става относително линеарен и твърде лапидарен: „След 1951 г. издържах матура, а скоро след това – и писмения изпит в Ягелонския университет. Приеха ме да следвам славистика. Завърших като магистър през 1956 г., а през януари 1964 г. защитих докторат. Година след това заминах да преподавам в Дания“ (Можейко, 2011, 65). В университета на гр. Орхус (Aarhus University) работи от 1964 до 1968 г., когато се решава на емиграция – действие, което му отваря нови перспективи, но от друга страна – затваря вратата към досегашния му живот¹². В периода след демократичните промени той се завръща като преподавател първо в Полша – от 1998 г. започва да преподава в Шльонския университет в Катовице, а малко по-късно и в Ягелонския университет в Краков, където през 2001 г. е издадено на полски език и неговото изследване за социалистическия реализъм

¹² Съществува и мнението, че годината на емиграцията на Можейко не е прецизно уточнена и че след първата си лекторска година на практика той вече е емигрант първо в Дания, а няколко години по-късно – вече и в Канада. В цялото си изследване се позовавам на това, което самият Е. Можейко отбелязва в своите автобиографични текстове (Можейко, 2009, 18; Можейко, 2011, 65–66).

(Možeјko, 2001). По това време и в България се появиха първите официални известия за научното дело на учения Можейко. През 2001 г., както сам той отбелязва – със съдействието на българската полонистка проф. Калина Бахнева, идва у нас, за да бъде удостоен на 22 октомври с титлата *Doctor honoris causa* на Софийския университет. През 2008 г. името му е включено в енциклопедичния справочник *Чуждестранна българистика през XX век* (Димова, 2008, 360–361)¹³. По предложение на Съвета за чуждестранна българистика към БАН на тържествената сесия по случай 24 май е удостоен с почетната грамота „За заслуги към българистиката“ (Българистика, 2009, 113; Možeјko, 2009, 6). В същата година излиза на български език и книгата му за социалистическия реализъм (Можейко, 2009). И двете събития са подкрепени от Полското посолство и Полския културен институт в София¹⁴. Българското издание на книгата включва задълбочена уводна студия за автора от Панайот Карагъзов; два авторови увода към полските и българските читатели, както и избрана библиография на Е. Можейко. По този начин е постигната една цялостна картина за житейския и творческия път на учения. Намирам за необходимо да отбележа, че именно академичната почит, с която бива удостоен Е. Можейко в София „след точно тридесет и седем години отсъствие“ (Можейко, 2009, 19), сякаш връща и на самия него позабравената памет за България. Когато в началото на тази година попаднах на писмата на младия Можейко до проф. Динеков, у мен се зароди идеята не толкова да дам гласност на тяхното съдържание¹⁵, колкото да осветля този ранен период от научното му битие, който сега е почти неизвестен. Разказвайки през 90-те години на XX в. за събитията през 60-те, самият Можейко сякаш няма спомени за това време. Нито за собственото си участие в него. А трябва да се подчертае, че той е изключително активен през

¹³ Макар че рубриката за Е. Можейко излиза с редица фактологически грешки, все пак е показателно самото му присъствие в подобен вид информативен справочник.

¹⁴ Изказвам огромна благодарност на г-жа Александра Михалска – наша колега българист и тогавашен директор на Полския културен институт в София, за сведенията около гостуването на проф. Е. Можейко в София и Пловдив и за материалите, които ми предостави – лично благодарствено писмо до нея (16.09.2009, Едмънтън), българското издание на книгата с посвещение и интервюто за българската визита, публикувано на полски език в Канада (Možeјko, 2009, 6).

¹⁵ Мисля, че без позволенieto на проф. Е. Можейко това не би било и много редно.

този период. Какви са механизмите на това забравяне можем само да предполагаме. Със сигурност обаче може да се каже, че завръщането му в България отключва и осмислената ретроспекция:

Работата си на млад учен и литературовед аз започнах именно в областта на българската литература – като българист. Сега, в края на този път, кръгът се затваря: завръщам се в България като автор на книга, много страници от която са посветени на нейната литература и културна политика в трудния период на съществуването ѝ, известен под името *народна република*. [...] Срещата с България за мен се превърна в необикновено преживяване. [...] Оттогава изминаха много години, но българската култура и литература неизменно ме съпровождаха в моите странствания по света, в различни страни и университети. [...] За почти тридесет години не бях в състояние да поддържа нормални, близки контакти с България, не можех да посетя страната, превърнала се в неразлъчна част от моя живот. Бавно гаснеха старите приятелства и познанства. [...] В София се завърнах след точно тридесет и седем години отсъствие (Можейко, 2009, 17–19).

В настоящата статия съвсем съзнателно се отгласквам от идеята да анализирам и оценявам различни по тип публикувани текстове и архивни документи, свързани с Е. Можейко, но не мога да не отбележа, че в тях една от ключовите думи е „завръщане“. Неслучайно тя се повтаря многократно и събужда своеобразен диалог с другото понятие, което в годините също вълнува Можейко, а именно – понятието „мултикултурализъм“ и „мултикултурно население“ (Можейко, 2001).

Документи във фонда на П. Динеков (ф. 1987к, оп. 1), свързани с Е. Можейко (1962–1967)

Едвард Можейко следва славистика в Ягелонския университет в Краков в периода 1951–1956 г. Още в първите години на неговото университетско образование идва и пътуването му до България и българското Черноморие, което събужда интереса му към езика и културата на нашата страна и го насочва към българистиката като тясна специализация (Можейко, 2009, 17). Той отново е в България в началото на 60-те години на ХХ в., където в продължение на година и половина специализира в Софийския университет, събирайки материали за своята докторска дисертация. Вероятно точно по това време осъществява и първите си контакти с П. Динеков, за които съдейства проф.

Магнушевски¹⁶. Позволявам си да мисля, че насочването на Можейко към творчеството на българския писател Йордан Йовков е дошло именно от страна на Динеков. През 1964 г. Можейко защитава в своята *Alma mater* докторска дисертация на тема *Sztuka pisarska Jordana Jowkova*¹⁷, разработена под научното ръководство на проф. Станислав Урбанчик¹⁸. Рецензират работата му проф. Юзеф Магнушевски¹⁹, проф. Мария Бобровница²⁰ и проф. П. Динеков, като специалист по творчеството на българския писател и представител на Софийския университет. Рецензентите са избрани и гласувани от Съвета на Факултета по филология на Ягелонския университет през март 1962 г.

Във ф. 1987К, оп. 1 на ЦДА се откриват малко документи – общо 4 на брой, които свидетелстват за професионалния контакт между проф. Динеков и младия полски учен, който по това време е асистент в университета в Краков. Между тях на първо място следва да посоча а.е. 1450 – машинописен вариант на български език на Рецензията, написана от проф. Динеков за дисертационния труд на Можейко. За голямо съжаление документът е непълен (в него не са дописани полските цитати, на

¹⁶Сведения за периода на специализацията на Можейко в България дава проф. Магнушевски в писмо до проф. Динеков от 10.10.1960 г.

¹⁷Дисертацията, посветена на творчеството на нашия талантлив писател Йордан Йовков (1880–1937), излиза като книга през същата година (Możejko, 1964a). Имаме основание да мислим, че към този автор Можейко е бил насочен от самия Динеков, който сам е направил много през 50-те и 60-те години на миналия век за утвърждаване на името на Йовков в пантеона на българската литература. Написаната от Е. Можейко дисертация е крачка напред в развитието на краковското българистично литературознание през 60-те години. След заминаването му университетът губи един добре подготвен и обещаващ млад учен и преподавател.

¹⁸Станислав Урбанчик (1909–2001) е езиковед, полонист и бохемист, професор по хуманитарни науки. Преподавал е в университетите в Торун и Познан, а от 1956 г. се установява в Ягелонския университет.

¹⁹Юзеф Магнушевски (1924–1994) е славист, литературен историк, културолог, професор, основно свързан с Варшавския университет. За засилените контакти между проф. Магнушевски и проф. Динеков свидетелстват голямо количество писма (главно от неописаната част на фонда на Динеков – повече от 20 на брой). По времето, когато Можейко пише и защитава своята докторска дисертация Магнушевски е редактор и на списанието „Pamiętnik Słowiański“, орган на Славистичния комитет към ПАН.

²⁰Мария Бобровница (1920–2012) е славист компаративист, професор в Ягелонския университет. По времето, когато пише рецензията за дисертацията на Е. Можейко, е доцент.

които Динеков се позовава) и неокончателен (предполагам, че текстът на рецензията е бил депозиран на полски език). Но във всички случаи написаното от Динеков дава ясна представа за отношението и оценката му към работата на младия полски колега. Другите 3 документа представляват новогодишни картички от Е. Можейко, изпратени до П. Динеков в края на годините 1962, 1965 и 1966 (а.е. 2994)²¹. Само първата е на български език и е подписана от Можейко и съпругата му Янина. Втората и третата са на полски език, изпратени вече от Дания – Е. Можейко поздравява П. Динеков за Новата 1966 г. и в послеписа добавя информацията, че работи в университета на гр. Орхус, и за Новата 1967, като в нея добавя: „Nadal pracuję w Danii, na Uniwersytecie w Aarchus. Nie wiem jeszcze kiedy wrócę“. Като се има предвид как се развива от 1968 г. нататък животът на полския учен, тези последни редове звучат като думи на сбогуване. И наистина е така, тъй като това са и последните написани от Е. Можейко думи, запазени в архива на П. Динеков.

Писмата на Е. Можейко до П. Динеков (1960–1966) и други съпътстващи материали в неописаната част от архива на П. Динеков. Паралели с Дневниците

Дванадесетте неизвестни писма на Е. Можейко от неописаната част на Архива на П. Динеков в ЦДА са от периода 1960–1966 г. и са писани само на полски. На базата на тяхното съдържание може сравнително точно да се проследят хронологията на подготовката, написването и самата защита на дисертационния труд на Е. Можейко. Паралелно с това в писмата се говори за литературните и преводаческите интереси на Можейко, за професионалните му планове, за университетския живот в Краков. Имената, появяващи се на страниците на писмата, свидетелстват и за хората, с които е общувал. В писмата адресантът почти не споделя лична информация – съвсем кратки и откъслечни са сведенията, които могат да очертаят образа му извън професионалната среда. Тук давам списък на писмата в хронологичен ред, с много кратка анотация към всяко, най-вече от информативна и фактологична гледна точка:

²¹ Наред с писмата на други полски филолози, но в една архивна единица.

1. Недатирана поздравителна картичка за Новата 1960 г.

2. 8.07.1960, Краков, ръкописно писмо. Младият учен смело искава от проф. Динеков отговори на различни по характер въпроси, формулирани в 5 точки: основно за преводи (кога и от кого в България са преведени романите *Дон Кихот* на Сервантес; *Мъртви души* на Гогол; дали е превеждан романът *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* на английския автор от епохата на Просвещението Laurence Sterne²²; докога излиза в България списание „Полско-български преглед“). За първи път в това писмо Можейко засвидетелства и интереса си към творчеството на Йордан Йовков. Към писмото е приложен вестник „Życie Literackie“, където е публикувана неговата рецензия за българския превод на *Пан Тадеуш* (Możejko, 1960, 10).

3. Недатирано ръкописно писмо, Краков (пощенско клеймо на плика 26.03.1962). Писано след завръщането на Можейко от София. В писмото се споменава Йежи Русек, разказва се за юбилея на проф. Станислав Пигон²³ и за К[лимент] Цачев²⁴. Има един пасаж, в който младият асистент с особена топлина говори за София. По своя натюрел този пасаж е удивително близък с носталгичния спомен за София, споделен от Можейко в увода към българското издание на книгата му за социалистическия реализъм (Можейко, 2009, 19).

4. 2.06.1962, Краков, машинописно писмо. Това е първото писмо, в което Можейко започва да пише за процедурните въпроси по своя докторат. Обявява окончателната формулировка на заглавието: *Sztuka pisarska Jordana Jowkova*²⁵, обсъжда плана си да приключи работата си до ноември. Можейко коментира няколко български книжни издания. На първо място *Български възрожденци*²⁶, изпратена му от Динеков. Младият асистент българист повдига и въпроса за евентуален

²² Лорънс Стърн (1713–1768). Доколкото ми е известно, романът и днес не е преведен на български език.

²³ Проф. Станислав Пигон (1885–1968) е литературен историк, в предвоенните години преподавал във Вилюския, а след войната – в Ягелонския университет. Покана за неговия юбилей (проведен на 10.03.1962 г.) е била изпратена до проф. Динеков в София. Тя е запазена в неописаната част на архива му.

²⁴ За българския драматург и писател Климент Цачев (1925–1996) вече е публикувал материал (Можейко, 1961, 19).

²⁵ Вероятно формулировката на темата е била по-рано обмисляна и уточнявана.

²⁶ Става въпрос за книгата *Възрожденски писатели* (Динеков, 1962).

mat setki telegramów, wydane zostały
obrotami już za panowania.

A poza tym? Nic nowego, tylko strasznie
zimno u nas i imię miastami tupe,
a już zima w pełni.

Panie Profesorze! Nieustannie przybiera
sobie na tym, że myślę o Sofii, bledzę myśla-
ni po jej ulicach, wspominaam miłych, gościnych
ludzi. Bułgaria to naprawdę druga moja ojczyzna.

Chcę tu Panu Profesorowi jeszcze raz
gorąco i serdecznie podziękować za to, że
robił wysiłki, aby mój pobyt w Warszawie
i rozmawiać. Spotkania i kontakty z Pa-
nem Profesorem przodają dla mnie naj-
milszym wspomnieniem z Sofii. Jeszcze
raz serdecznie dziękuję!

Rozum z żoną przesyłam Panu
Profesorowi moc serdecznych pozdrowień
i życzący sukcesów w pracy

Z poważaniem E. Możejko

P.S. Gdyby Pan Profesor spotkał K. Casara lub
jego żonę — proszę ich serdecznie ode mnie poz-
dować. Niektórych mi mam ich adresy, a chciałby
napisać E.

Фот. 1. Недатирано ръкописно писмо, Краков (пощенско клеймо на плика 26.03.1962).

библиотечен обмен, чрез който да се набавят български книги. Директно моли Динеков да направи нещо в тази посока – например издателствата да изпращат по един екземпляр като дарение. Изрежда имената на автори и произведения, които би предпочел: *Смърт няма* на Т[одор] Манов, *На тротоара* на И. Радев²⁷.

5. 29.06.1963, Краков, машинописно писмо. Изпратено по време на престоя на П. Динеков в Полша, след кратка среща на двамата във Варшава²⁸. Темата е преди всичко докторатът и главно очакваната рецензия на Динеков. Можейко пише също: „Moja praca o Jowkowie jest zaplanowana do druku na rok 1964 przez Krakowski Oddział Komitetu Słowiańskiego PAN”²⁹. В края на писмото Можейко дава информация за своя превод на книгата на И[ван] Мартинов *С чисто сърце* и за статията си за Жеромски в България (Можейко, 1963, 193–199).

6. 29.10.1963, Краков, машинописно писмо. Написано след V международен конгрес на славистите, проведен в София от 17 до 23 септември, Можейко отпътува от София за Полша на 24 септември. По всичко личи, че младият полски учен, на когото му предстои докторска защита в самото начало на следващата 1964 г., е искал да се срещне и да поговори със своя рецензент преди отпътуването си, но поради заболяване на Динеков тази среща не се осъществява. В цялото писмо се долавят нотки на притеснение, тъй като рецензията още не е налице. Това писмо пряко кореспондира с кратките записи от Дневника на Динеков, направени на 23.12.1963. Динеков обяснява голямата пауза от септември до края на декември, с натоварването си по време на конгреса, в края на който идва и заболяването му. Той отбелязва следното: „в тия 3 месеца не съм писал освен една рецензия за докторската дисертация на Можейко и *Грешния Софроний* за „Лит[ературен] фронт“; даже не съм писал писма. (Библиотека, 2014, 1, 237).

²⁷ Става въпрос за Милчо Радев и за неговия роман *По тротоара*. Ако се съди по посочените заглавия, те показват стремежа на Можейко към опознаване на актуалния литературен живот в България. Натрупването на този опит, писането на рецензии за български произведения в полската преса водят до натрупване на информация, която по-късно ще се появи в книгата му за социалистическия реализъм.

²⁸ Петър Динеков е във Варшава между 21 юни и 17 юли 1963 г. и през цялото време си води подробни записки за този период във Дневника си. Срещата с младия Можейко не е отбелязана.

²⁹ Книгата излиза в заплануваната година.

7. 1.12.1963, Краков, машинописно писмо. От писмото става ясно, че рецензията на Динеков е пристигнала; че рецензиите на проф. Магнусевски и Бобровница също са позитивни; че книгата за Йовков вече е предадена за печат; а датата на защитата е 7.01.1964 г. Както и в предишното писмо, Можейко повдига въпроса за евентуално пътуване на Динеков за защитата в Краков. Споменава името на тогавашния декан Ян Сафаревич, към когото се е обърнал за информация. Ясно се усеща, че въпреки положените усилия, формалностите по едно евентуално пътуване не са преодолені. В неописаната част на Архива на П. Динеков в ЦДА са запазени две писма, излезли от канцеларията на Деканата: от 24.06.1963 г. – то съпътства изпращането на самата дисертация до Динеков в качеството му на рецензент, и от 30.12.1963, в което се отправя покана и се уговарят условията при евентуално идване на проф. Динеков за защитата. Предвид датата, на която е изпратено, второто писмо, подписано от проф. Сафаревич, по-скоро има функция на учтива информация. В Дневниците си П. Динеков не споменава нищо за евентуална подготовка за пътуване, което може да се обясни с вече оформената му работна програма за 1964 г.

8. 21.12.1964, Краков, машинописно писмо. В писмото се усеща разочарованието на младия Можейко от ситуацията – вече е ясно, че Динеков, дори и да има желание, няма как да пътува за защитата. Освен пожеланията за Новата 1964 г., писмото съдържа и информация, че Можейко е подписал договор за издаване на монография за Иван Вазов през 1965 г.³⁰

9. 10.02.1964, Краков, машинописно писмо. Можейко кратко синтезира фактологичната информация около своята защита. Става ясно, че на нея е присъствала и Венче Попова³¹. Можейко бързо минава към информация за задачите, които е поел, една от които е свързана с рецензии за български прозаисти, превеждани вече в Полша:

Na pierwszą dekadę marca mam przygotować, na prośbę redakcji „Życia Literackiego”, całą kolumnę recenzji o pisarzach bułgarskich, wydanych ostatnio w Polsce. „Życie Literackie” prowadzi stały dział pt. „Nowości prozy”. Zwykle wszystkim tym

³⁰ Книгата излиза през 1967 г.

³¹ Проф. Венче Попова – езиковед от Софийския университет, по това време е била българският лектор в Краковския университет (1963–1966).

recenzjom towarzyszą fotografie omawianych autorów (to już reguła). Na pozór sprawa błaża, ale bardzo chciałbym, aby bułgarski dział wypadł równie dobrze jak inne.

По този повод Можейко се обръща с молба към проф. Динеков да му помогне чрез Съюза на българските писатели да се сдобие със снимки на Андрей Гуляшки, Емилиян Станев, Емил Коралов, Богомил Райнов и Недялко Месечков. От Дневниците на Динеков става ясно, че Можейко е започнал да осъществява набелязаната задача. На 9.07.1964 г. Динеков пише: „Във вторник вечерта у Емилиян-Станеви. Превеждам му рецензията на Едв. Можейко в *Życie Literackie* за полското издание на романа (*Walka z aniołem*)³². Доволен е. За първи път в критиката се казват някои добри думи за героя му Иван Кондарев“ (Библиотека, 2014, 2, 132)³³.

10. 27.03.1965, Краков, ръкописно писмо. Отговор на писмо на Динеков, в което той явно е изказал своето положително мнение за излязлата от печат книга за Йовков. От послеписа става ясно, че Можейко е изпратил книгата си и на г-н Султанов³⁴. Споменава се името на д-р Влоджимеж Кот с молба да му се изпрати покана за пребиваване в България.

11. Недатирано ръкописно писмо, вероятно писано в средата на август 1965. Писмото започва с благодарност за поканата към д-р Кот за участие в курс по български език в София. Можейко пише, че на 12 август е предал в издателството ръкописа на книгата си за Вазов. Това е първото писмо на Можейко, в което той споделя лична информация. Пише, че плановете му за едногодишен престой в Югославия, са пропаднали, но че съществува възможност да замине за една академична година на лекторат в Дания. Покрай известието за смъртта на Вилхелм Мах (2.07.1965), кратко споделя и за неотдавнашния си развод. Писмото е носталгично и минорно и макар че Можейко се опитва да стабилизира емоциите си с делова информация, по всичко личи, че му предстои да отвори нова страница в живота си.

³² Става въпрос за романа *Иван Кондарев* и за статията на Можейко, озаглавена *Борба с ангела* (Możejko, 1964b, 10).

³³ Нямам данни дали Можейко е осъществил своя замисъл изцяло.

³⁴ Симеон Султанов (1927–1989) е български литературен историк и критик, който се занимава с творчеството на Й. Йовков.

12. Недатирана открита пощенска картичка, Париж (пощенско клеймо 11.08.1966). Можейко споделя впечатленията си от преживяванията си в Париж. Накрая дава и актуална информация за себе си: „W tym roku będę na Uniwersytecie w Aarhus wykładać także literaturę bułgarską“. Темата на картичката пряко кореспондира с двете картички, съхранени в а.е. 2994, за които писах по-горе.

Фот. 2. Недатирана открита пощенска картичка, Париж (пощенско клеймо 11.08.1966).

Заклучение

Наличните писма показват, че комуникацията между П. Динеков и младия Е. Можейко се концентрира около докторската дисертация на последния. Като цяло отношението на българския професор към младия колега е било позитивно, което се доказва и от бележките в дневниците от 60-те години на XX в. И докато в последвалите години Можейко пише (макар кратко и информативно) до Динеков, то през 1968 г. контактът между двамата прекъсва. За съжаление, на този етап не мога да кажа доколко П. Динеков е имал отношение към по-нататъшната съдба на Можейко – съществуват няколко посоки, които тепърва ще проучвам. Може да се предположи обаче, че излизайки през 1977 г. *Der sozialistische Realismus: Theorie, Entwicklung und Versagen einer Literaturmethode*, с която Можейко става известен, окончателно го позиционира в света зад желязната завеса. В Полша книгата му се е четяла неофициално, но е била позната и е дала отражение на филологическата мисъл, макар и някои от тезите му да са приемани критично. Официално на полски книгата е публикувана през 2001, в България, както отбелязах вече, през 2009. Разбира се, преводите показват, че интерес към автора и към проблематиката съществува повече от 30 години след първото издание, но няма как да не се запитаме каква щеше да бъде нейната рецепция, ако книгата се бе появила в реалното си време. Още един малък информативен шрих – през 1984 г. книгата на Можейко за Йовков излиза на английски език. Тя е била изпратена на П. Динеков от друг известен у нас американски българист – Чарлз Мозер³⁵. За това свидетелства негово писмо от 7.10.1984, в което пише следното: „Мисля, че тази е първата сериозна научна книга върху един отделен български писател, която е излезла на английски език у нас в САЩ изобщо. Аз малко помогнах с приемането на ръкописа [...] и Ви изпратих със съгласието на автора“³⁶ (ф. 1987К, оп. 1, а.е. 3298).

Десетилетията между 70-те години до края на XX в. не са проучени задоволително от гледна точка на рецепцията на научното творчество

³⁵ Чарлз Аргър Мозер (1935–2006) – възпитаник на Йейлския и Колумбийския университет, професор в университета „Джордж Вашингтон“, русист и българист, автор на книга за история на българската литература (Moser, 1972).

³⁶ Книгата не е налична в Библиотеката на П. Динеков в Пловдив.

на проф. Можейко или с оглед на съществуващи каквито и да било връзки с България³⁷. В реалния смисъл на думата Е. Можейко се връща в България, когато П. Динеков не е вече между живите. В тази светлина писмата, които представих тук, са още по-ценни, защото те остават като документ както за професионалния контакт на двамата учени, така и като свидетелство за епохата на 60-те години на XX в.

Използвани архивни и библиотечни фондове

Фонд 1987К, Опис 1. *Фонд „Акад. Петър Динеков“*, ЦДА – София.

Фонд 1987К – неописана част. *Фонд „Акад. Петър Динеков“*, ЦДА – София.

Фонд 904. *Дневниците на акад. Петър Динеков*, Български исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София.

Читалня „Петър Динеков“. *Личната библиотека на акад. Петър Динеков*, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

[Fond 1987K, Opis 1. *Fond „Akad. Pet’r Dinekov“*, CDA – Sofiâ.

Fond 1987K – neopisana čast. *Fond „Akad. Pet’r Dinekov“*, CDA – Sofiâ.

Fond 904. *Dnevnicite na akad. Pet’r Dinekov*, B’lgarski istoričeski arhiv na Nacionalnata biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodij“ – Sofiâ.

Čitalnâ „Pet’r Dinekov“. *Ličnata biblioteka na akad. Pet’r Dinekov*, Narodna biblioteka „Ivan Vazov“ – Plovdiv].

Литература

Бахнева, К. (2003). *Различният път*. В: *Разночетенията на текста. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. Кирил Топалов*. Ред. Б. Биолчев, В. Стефанов, Н. Данова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 444–461.

Билярска, В. (2015). *Кирилометодиевистиката в личния архив на акад. Петър Динеков в ЦДА*. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Научен ръководител: доц. д-р Славия Бърлиева. София: Кирило-Методиевски научен център при БАН (машинопис).

³⁷ Не изключвам, разбира се, възможността с данни за живота и научното творчество на Е. Можейко да разполагат наши български колеги. Заявка за такова добро познаване откриваме в написаното от проф. К. Бахнева, която сама обаче подчертава, че в рамките на една статия не е възможно да се обхванат всички аспекти на изследванията му (Бахнева, 2003, 457–458).

- Бояджиева, Ст., Грашева Л., Михайлова К. et al. (ред. и състав.) (2010). *Спомени и размисли за Петър Динев*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Българистика (2009). *Награди на Българската академия на науките*. „Българистика/Vulgarica“, бр. 18, с. 113.
- Грашева, Л., Жечев, Т., Стойков, А. et al. (ред.) (1983). *Литературознание и фолклористика. Сборник в чест на 70-годишнината на академик Петър Динев*. София: Издателство на Българската академия на науките.
- Дамянова, Р., Томова, Е., Баева, В. et al. (състав.) (2018). *Академик Петър Динев и хуманитарната наука – идеи, позиции, концепции*. София: Издателска къща „Мултипринт“.
- Димова, В. (2008). *Можейко, Едвард*. В: *Чуждестранна българистика през ХХ век. Енциклопедичен справочник*. Ред. А. Милтенова. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 360–361.
- Динев, П. (1962). *Възрожденски писатели*. София: Наука и изкуство.
- Дневници (2014). *Петър Динев. Дневници. 1933–1991*. „Библиотека“ 1, с. 237, 2, с. 132.
- Иванова, М. (2020). *Академик Петър Динев и Полша*. В: *Polacy i Bułgarzy – 100 lat dialogu*. Red. I. Genew-Puhalewa, I. Doliński, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki, с. 37–48.
- Косев, К., Балтова, Ю., Кунчева, Р. et al. (ред.) (2001). *В памет на Петър Динев. Традиция, приемственост, новаторство*. София: Кирило-Методиевски научен център при БАН.
- Личната библиотека (1998). *Личната библиотека на акад. Петър Динев Каталог*, т. 1: *Книги с дарствени надписи*. Пловдив: Народна библиотека „Иван Вазов“.
- Можейко, Е. (2001). *Мултикултурализъм и постмодернизъм. Из лекцията на проф. Е. Можейко „Мултикултурализмът – идеал или реалност“, прочетена по повод удостояването му с титлата Doctor honoris causa на СУ „Св. Климент Охридски“*. Прев. К. Риков. „Литературен форум“ бр. 36 (477), 6.11.–12.11. <https://www.slovo.bg/old/litforum/136/edwardm.htm>. 22.07.2020.
- Можейко, Е. (1961). *Полската критика за пиесата на Климент Цачев „От много любов“*. „Славяни“ кн. 7, с. 19.
- Можейко, Е. (2009). *Социалистическият реализъм. Теория. Развитие. Упадък*. Ред. П. Карагъзов et al., прев. К. Риков. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Можейко, Е. (2011). *Вярност и страдание: за поляците в Съветския съюз преди 1939 г.* Прев. К. Риков. „Литературни балкани“ 21, с. 48–71.
- ЦДА, ф. 1987К, инв. Оп. 1 (2013). *Централен държавен Архив – София, фонд 1987К, инвентарен опис 1*.
- Янакиева, Т. (1982). *Петър Динев. Библиография*. София: Издателство на Българската академия на науките.

- Янакиева, Т. (2010). *Публикации за акад. Петър Динеков. 1990–2009*. В: *Спомени и размисли за Петър Динеков*. Ред. Ст. Бояджиева, Л. Грашева, К. Михайлова et al. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 329–340.
- [Bahneva, K. (2003). *Različniât p'î. V: Raznočeteniâta na teksta. Ūbileen sbornik v čest na 60-godišninata na prof. Kiril Topalov*. Red. B. Biolčev, V. Stefanov, N. Danova. Sofiâ: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, s. 444–461.
- Bilârška, V. (2015). *Kirilometodievistikata v ličniâ arhiv na akad. Pet'îr Dinekov v CDA*. Disertaciâ za pris'ždane na obrazovatel'nata i naučna stepen „doktor“. Naučen r'kovoditel: doc. d-r Slaviâ B'rlieva. Sofiâ: Kirilo-Metodievski naučen cent'r pri BAN (mašinopis).
- Boâdžieva, St., Graševa, L., Mihajlova, K. et al. (red. i s'stav.) (2010). *Spomeni i razmisli za Pet'îr Dinekov*. Sofiâ: Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.
- B'lgaristika (2009). *Nagradi na B'lgarskata akademiâ na naukite*. „B'lgaristika/Bulgarica“ br. 18, s. 113.
- Damânova, R., Tomova, E., Baeva, V. et al. (s'stav.) (2018). *Akademik Pet'îr Dinekov i humanitarnata nauka – idej, pozicii, koncepcii*. Sofiâ: Izdatelska k'ša „Multi-print“.
- Dimova, V. (2008). *Možejko, Edvard. V: Čuždestranna b'lgaristika prez XX vek. Enciklopedičen spravodnik*. Red. A. Miltenova. Sofiâ: Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, s. 360–361.
- Dinekov, P. (1962). *V'zroždenski pisateli*. Sofiâ: Nauka i izkustvo.
- Dnevnicî (2014). *Pet'îr Dinekov. Dnevnicî. 1933–1991*. „Biblioteka“ 1, s. 237; 2, s. 132.
- Graševa, L., Žečev, T., Stojkov, A. et al. (red.) (1983). *Literaturoznanie i folkloristika. Sbornik v čest na 70-godišninata na akademik Pet'îr Dinekov*. Sofiâ: Izdatelstvo na B'lgarskata akademiâ na naukite.
- Ivanova, M. (2020). *Akademik Pet'îr Dinekov i Połša. V: Polacy i Bułgarzy – 100 lat dialogu*. Red. I. Genew-Puhalewa, I. Doliński, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Polonistyki, s. 37–48.
- Kosev, K., Baltova, Ū., Kunčeva, R. et al. (red.) (2001). *V pamet na Pet'îr Dinekov. Tradiciâ, priemstvenost, novatorstvo*. Sofiâ: Kirilo-Metodievski naučen cent'r pri BAN.
- Ličnata biblioteka (1998). *Ličnata biblioteka na akad. Pet'îr Dinekov Katalog*, t. 1: *Knigi s darstveni nadpisi*. Plovdiv: Narodna biblioteka „Ivan Vazov“.
- Možejko, E. (1961). *Polската критика за piesata na Kliment Cačev „Ot mnogo lûbov“*. „Slavâni“ kn. 7, s. 19.
- Možejko, E. (2001). *Multikulturaliz'm i postmoderniz'm. Iz lekciiâta na prof. E. Možejko „Multikulturalizm't – ideal ili realnost“, pročetena po povod udostoâvaneto mu s titlata Doctor honoris causa na SU „Sv. Kliment Ohridski“*. Prev. K. Rikev. „Literaturen forum“ br. 36 (477), 6.11.–12.11. <https://www.slovo.bg/old/litforum/136/edwardm.htm>. 22.07.2020.
- Možejko, E. (2009). *Socialističeskiât realiz'm. Teoriâ. Razvitie. Upad'k*. Red. P. Karag'ozov et al, prev. K. Rikev. Sofiâ: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.

- Możejko, E. (2011). *Várnost i stradanie: za poláците v S"vetskiá s"úz predi 1939 g.* Prev. K. Rikev. „Literaturni balkani“ 21, s. 48–71.
- CDA, f. 1987K, inv. Op.1 (2013). *Centralen d"ržaven Arhiv – Sofiá, fond 1987K, inventaren opis I.*
- Ânakieva, T. (1982). *Pet"r Dinekov. Bibliografiá.* Sofiá: Izdatelstvo na B"lgarskata akademiá na naukite.
- Ânakieva T. (2010). *Publikacii za akad. Pet"r Dinekov. 1990–2009. V: Spomeni i raz-misli za Pet"r Dinekov.* Red. St. Boádzieva, L. Graševa, K. Mihajlova et al. Sofiá: Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, s. 329–340].
- Moser, Ch. A. (1972). *A History of Bulgarian Literature 865–1944.* Hague–Paris: Mouton & Co. <https://doi.org/10.1515/9783110810608>.
- Możejko, E. (1960). „Pan Tadeusz“ *po bulgarsku.* Adam Mickiewicz: „Pan Tadeusz“. Prew. B. Dymitrowa. Sofiá. 1959. „Życie Literackie“ nr 435, s. 10.
- Możejko, E. (1963). *Stefan Żeromski w Bulgarii,* „Ruch literacki“ nr 4, s. 193–199.
- Możejko, E. (1964a). *Sztuka pisarska Jordana Jowkova.* Kraków–Warszawa–Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Możejko, E. (1964b). *Walka z aniołem.* „Życie Literackie“ 24, s. 10.
- Możejko, E. (1967). *Iwan Wazow.* Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Możejko, E. (1977). *Der sozialistische Realismus: Theorie, Entwicklung und Versagen einer Literaturmethode.* Studien zur Germanistik, Anglistik und Komparatistik, Bd. 54. Bonn: Bouvier.
- Możejko, E. (1984). *Jordan Yovkov.* Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Możejko, E. (1992). *Wierność i cierpienie: o Polakach w Związku Sowieckim przed 1939 r.* „Zeszyty Historyczne“ (Paryż) t. 100 (473), s. 3–22.
- Możejko, E. (2001). *Realizm socjalistyczny. Teoria. Rozwój. Upadek.* Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Możejko, E. (2009). *Bułgarska wizyta.* „Panorama polska“ vol. 17, nr 8 (100), august/ sierpień, s. 6.